

జస్తిల్ - అవ్వాభ్

(హిందూ - ముస్లిం ఐక్యతకు ప్రతిరూపాలు)

సయ్యద్ నశీర్ అహమ్మద్

బస్సిల్-అవ్వాభ

(హిందూ-ముస్లిం ఐక్యతకు ప్రతిరూపాలు)

సయ్యద్ నశీర్ అహమ్మద్

అజాద్ హౌస్ ఆఫ్ పబ్లికేషన్స్

ఉండవల్లి - 522501

బిస్మిల్ - అష్ఫాఖ్

BISMIL - ASHFAQ

సయ్యద్ నసీర్ అహమ్మద్

Syed Naseer Ahamed

All Rights Reserved with Writer

ప్రచురణ సంఖ్య : 13

ప్రథమ ముద్రణ : డిసెంబర్, 2015

ముఖచిత్రం : నలబోతుల జయరాజు, వినుకొండ

ముద్రణ : జయదీప్తి గ్రాఫిక్స్, వినుకొండ.

ప్రతులకు :

ఆజాద్ హౌస్ ఆఫ్ పబ్లికేషన్స్

3-506, అష్టామి, ఉండవల్లి సెంటర్-522501

తాడేపల్లి మండలం, గుంటూరు జిల్లా, ఆంధ్రప్రదేశ్

సంచారవాణి : 9440241727.

E Mail: syednaseerahamed2015@gmail.com,

aazadhouseofpublications@gmail.com

మూల్యం : 10-00

(PDF file of this booklet will be mailed to the interested readers on request to syednasserahamed2015@gmail.com, aazadhouseofpublications@gmail.com)

మామూట

భారత స్వాతంత్ర్యసమరంలో అగ్నిశిఖలుగా పేరొందగిన విప్లవకారులు శ్రీ పండిత రాంప్రసాద్ బిస్మిల్, శ్రీ అప్పాఖిల్లా ఖాన్. ఈ ఇరువురు ఉత్తరప్రదేశ్ రాష్ట్రం షాజహాన్‌పూర్‌లో జన్మించారు. అక్కడి అబ్దుల్ హక్ మిషన్ ఉన్నత పాఠశాలలో చదువుకున్నారు. చిన్ననాటి నుండి అంగ్లేయుల పట్ల వ్యతిరేకత పెంచుకున్న బిస్మిల్-అప్పాఖ్ ఉన్నత పాఠశాల విద్యార్థులుగా జాతీయోద్యమంలో పాల్గొన్నారు. 1922 ఫిబ్రవరి 9న ఉత్తరప్రదేశ్ రాష్ట్రంలోని చౌరీ-చౌరా పోలీసుస్టేషన్ ను ఆగ్రహించిన ప్రజలు తగులబెట్టారు. ఈ దుస్సంఘటన దృష్ట్యా మహాత్మాగాంధీ సత్యాగ్రహ ఉద్యమాన్ని విరమించారు. ఆ నిర్ణయం రుచించని శ్రీ బిస్మిల్, శ్రీ అప్పాఖ్ లాంటి యువకులు సాయుధపోరాటం బాట పట్టారు. ఆ క్రమంలో శ్రీ బిస్మిల్ నేతృత్వంలో ఏర్పడిన 'హిందూస్థాన్ రిపబ్లిక్ అసోసియేషన్'లో శ్రీ అప్పాఖ్ భాగస్వామి అయ్యారు. ఈ విప్లవ దళం నిర్వహించిన కార్యక్రమాలలో అప్పాఖిల్లా ఖాన్ ప్రధాన భూమిక నిర్వహించారు.

1925 ఆగస్టు 9న 'హిందూస్థాన్ రిపబ్లిక్ అసోసియేషన్' నిర్వహించిన 'కాకోరి రైలు' సంఘటన ఆంగ్ల అధికారుల గుండెల్లో గుబులు రేపింది. ఈ సంఘటనకు శ్రీ బిస్మిల్ నేతృత్వం వహించగా శ్రీ అప్పాఖ్ మరో 8 మంది విప్లవకారులు ప్రధాన పాత్ర నిర్వహించారు. ఆ సంఘటన తరువాత ఆంగ్ల ప్రభుత్వం విప్లవకారుల మీద విరుచుకపడి పలువురిని అరెస్టు చేసి విచారణ జరిపింది. ఈ విచారణలో శ్రీ బిస్మిల్ శ్రీ అప్పాఖ్‌లతోపాటుగా శ్రీ రాజేంద్ర లహరి శ్రీ ఠాకూర్ రోషన్ సింగ్ లకు ఆంగ్ల న్యాయస్థానం ఉరిశిక్షలు విధించింది.

శ్రీ బిస్మిల్ ఆర్యసమాజికుడు కాగా శ్రీ అప్పాఖ్ ఇస్లాం ధర్మపరాయణుడు. మాతృభూమి విముక్తి పోరాటానికి అంకితమైన ఈ వేర్వేరు మతస్థులకు మతం, ధార్మిక భావాలు ఏ మాత్రం అడ్డు రాలేదు. ఆ రోజుల్లో బిస్మిల్-అప్పాఖ్ హిందూ-ముస్లిం ఐక్యతకు ప్రతిరూపాలుగా నిలిచారు. ఒకరికోసం మరొకరు ప్రాణ త్యాగాలకు సిద్ధపడ్డ ఈ యువకులు ఆనాటి ప్రాణమిత్రులకు, విప్లవకారులకు ఆదర్శమయ్యారు. భారత స్వాతంత్ర్య సంగ్రామ చరిత్రలో స్ఫూర్తిదాయక సంఘటనగా పేరొన్న 'కాకోరి రైలు సంఘటన' నేర భారాన్ని పూర్తిగా తన నెత్తిన వేసుకుని శ్రీ రాంప్రసాద్ బిస్మిల్‌ను ఉరిశిక్ష నుండి తప్పించడానికి అప్పాఖ్ ప్రయత్నించారు. ఈ ఇరువురు మిత్రులు మాతృభూమి విముక్తి కోసం ప్రజలంతా ఏకం కావాలని పిలుపునిచ్చారు. 1927 డిసెంబర్ 19న ఉరిశిక్ష అమలు జరగనున్నదనంగా డిసెంబర్ 16న ఈ ప్రాణమిత్రులు మాతృభూమి విముక్తి కోసం, భారతీయుల ఉజ్వల భవిష్యత్తు కోసం మతం, కులం, ప్రాంతం లాంటి అవరోధాలను తొలగించుకుని ఐక్యంగా ముందుకు సాగాలని అజరామరమైన పిలుపునిచ్చిన భరతమాత ముద్దుబిడ్డలు శ్రీ అప్పాఖిల్లా, శ్రీ బిస్మిల్ అమరులయ్యారు.

ఈనాడు మన దేశంలో సాగుతున్న 'సహనం-అసహనం' వివాదాలు, ఆ వివాదాల్లో నుండి పుట్టుకొస్తున్న సంఘర్షణ వాతావరణం మనకు ఏమాత్రం మంచిది కాదు. ఈ నేపథ్యంలో

మన దేశంలోని ప్రధాన సాంఘిక జనసముదాయాల మధ్య అభూతం ఏర్పడి, తద్వారా అవాంఛనీయ వాతావరణం అలముకోగల పరిస్థితులు కనిపిస్తున్నాయి. ఈ సంక్షుభిత వాతావరణం అమరయోధుల ఆక్షాంక్షలకు విరుద్ధం. మాతృభూమి విముక్తి కోరుతూ, దాని ఉజ్వల భవిష్యత్తును ఆకాంక్షిస్తూ ఉరిత్రాళ్ళను పూల హారాలుగా స్వీకరించిన ఆ విప్లవకారుల మనోవాంఛలకు ఇది పూర్తిగా వ్యతిరేకం.

ఈ విషమయ వాతావరణం నుండి మనల్ని మనం విముక్తం చేసుకోవాలి. ప్రస్తుతం మనల్ని చుట్టుముడుతున్న పలు సాంఘిక, ఆర్థిక, రాజకీయ అరిష్టాల విషాదం నుండి విముక్తం గావించుకుని, భవ్యభారత నిర్మాణం దిశగా పరుగులెత్తాలంటే అలనాటి యోధుల త్యాగాలను, పోరాట పటిమను మనం ఆదర్శంగా తీసుకోవాలి. ఆ వీరపుత్రుల ఆకాంక్షలకు అనుగుణంగా ఐక్యంగా నిలవాలి. మతం, కులం, ప్రాంతాలకు అతీతంగా మనం ఏకమై ముందుకు సాగాలి. ఆ దిశగా ముందుకు సాగటానికి తగిన విధంగా స్ఫూర్తిని ఇచ్చేందుకు ఉపయుక్తం కాగలదన్న భావనతో 'బిస్మిల్-అప్పాఖ్' చిరుపొత్తాన్ని తెలుగు పాఠకులకు అందించాలనుకున్నాం.

మా ఆలోచనకు తగ్గట్టుగా ఆదర్శనీయులగు బిస్మిల్-అప్పాఖ్ ఐక్యతాభావజాలానికి చరిత్రకారులు శ్రీ సయ్యద్ నశీర్ అహమ్మద్ అక్షరరూపం కల్పించారు. ఈ రచనకు పుస్తక రూపం కల్పించడానికి శ్రీ షేక్ హుస్సేన్ (Ex MLC Poet and Story Writer, Kadapa) ఆయన సన్నిహితులు శ్రీ టి శివ శంకర్ (Retired Police Officer), శ్రీ యం. కిషోర్ కుమార్ (Vice President: Youthwelfare AP, Vijayawada) ఆయన మిత్రులు శ్రీ యం. ఫారూఖ్ షుబ్లి (President: Youthwelfare AP, Cheif patron: YWTS, Vijayawada), శ్రీ షేక్ ముసీర్ అహ్మద్ (President: Muslim Development Society, Vijayawada) ఆయన సన్నిహితులు శ్రీ కె. రవి కాంత్ కుమార్ (Shree Squaare, A Boutique Hotel, Vijayawada), శ్రీ ఇరుగు గురుస్వామి (Senior Advocate, Thirupathi) ఆయన సన్నిహితులు శ్రీ సయ్యద్ షంషేర్ (President: Aam Insaf Muslim Samaj (AIMS), Thirupathi), శ్రీ సయ్యద్ జలాలుద్దీన్ జఫర్ (President : Youthwelfare, Telangana, Hyderabad) ఆయన అత్యీయులు శ్రీ గట్ల సంతోష్ (Joint Secretary: Youthwelfare, Telangana. Hyderabad) అవరసరమగు ఆర్థికతను చేకూర్చారు.

ఈ వదాన్యుల ఆర్థిక సహాయం వలన ప్రచురితమైన ఈ 'బిస్మిల్-అప్పాఖ్' పుస్తకాన్ని ఆంధ్రప్రదేశ్-తెలంగాణ రాష్ట్రాలలోని అన్ని జిల్లాల పాఠకులకు ఉచితంగా అందించాలని మా ప్రయత్నం. ఈ మేరకు డిసెంబర్ 19న ఈ పుస్తకాన్ని తెలుగు రాష్ట్రాలలో ఆవిష్కరింప జేయాలన్న మా పిలుపుకు మంచి స్పందన రావడంతో 'బిస్మిల్-అప్పాఖ్' ప్రచురించి తెలుగు పాఠకులకు అందిస్తున్నాం. ఈ సందర్భంగా మా ప్రయత్నంలో అన్ని విధాల సహకరించిన వదాన్యులకు, మిత్రులు ప్రతి ఒక్కరికి మా ధన్యవాదాలు తెలుపుకుంటున్నాం.

- ఆజాద్ హౌస్ ఆఫ్ పబ్లికేషన్స్.

భారత జాతీయోద్యమ చరిత్రలో 'అగ్నియుగం'గా అభివర్ణించబడిన విప్లవోద్యమ కాలంలో మాతృభూమి విముక్తి కోసం సాగిన సాయుధపోరాటం నాటి సాహస యోధులు పండిత రాంప్రసాద్ బిస్మిల్, అష్టాఖుల్లా ఖాన్ల మధ్య ఏర్పడిన స్నేహబంధం ఎంతో త్యాగపూరితమైంది. ఆ అపూర్వ స్నేహం ఆ నాటికి ఈనాటికి ఎంతో ఆదర్శనీయమైనది.

ప్రథమ స్వాతంత్ర్య సంగ్రామ కాలం ముందు నుండి వీరపుత్రులను అందిస్తున్న ఉత్తరప్రదేశ్ రాష్ట్రంలోని షాజహాన్‌పూర్‌లో 1900 సంవత్సరం అక్టోబరు 22న విద్యాధిక-సంపన్న జమీందారి కుటుంబంలో అష్టాఖుల్లా ఖాన్ జన్మించారు. తల్లి మజహరున్నీసా బేగం. తండ్రి షఫీఖుల్లా ఖాన్. అష్టాఖుల్లా చిన్నతనంలోనే భారత స్వాతంత్ర్యోద్యమం పట్ల ఆకర్షితులయ్యారు. ఆ క్రమంలో ఆయన అఖిల భారత జాతీయ కాంగ్రెస్ పిలుపు మేరకు జరుగుతున్న కార్యక్రమాలలో చిన్ననాటి నుండి పాల్గొనడం ఆరంభించారు. ఆ తరువాత స్వగ్రామంలోని అబ్బీ రిచ్ మిషన్ హైస్కూల్‌లో (Abbie Rich Mission High School) చదువుతున్నప్పుడు అక్కడ జరిగిన సంఘటనలు, అక్కడి విద్యార్థులతో ఏర్పడిన సంబంధాలు, ఆ తరువాత ఇటు జాతీయ స్థాయిలో ఏర్పడిన నూతన పరిణామాలు అటు స్థానికంగా వచ్చి మార్పులు అష్టాఖుల్లా ఖాన్‌ను విప్లవోద్యమం బాటన నడిపించాయి.

పండిత రాంప్రసాద్ బిస్మిల్ 1897 జూన్ 11న షాజహాన్‌పూర్‌లోని సనాతన బ్రాహ్మణ కుటుంబంలో జన్మించారు. ఆయన తల్లి శ్రీమతి మూలమతి, తండ్రి శ్రీ మురళీధర్. బిస్మిల్ చిన్ననాటి నుండి ఆర్యసమాజ్ కార్యకలాపాల పట్ల ఆసక్తి పెంచుకున్నారు. ఉర్దూ, హిందీ, ఆంగ్లంలో మంచి ప్రవేశం సంపాదించిన ఆయన కవిత్వం రాశారు. పలు గ్రంథాలను

వెలువరించారు. ఆంగ్లేయ పాలకులు స్వదేశీయుల మీద సాగిస్తున్న పెత్తనాన్ని సహించలేని రాంప్రసాద్ బిస్మిల్ జాతీయోద్యమంలో ప్రవేశించారు. జాతీయోద్యమంలో ఎదురైన పలు సంఘటనల నుండి లభించిన అనుభవాల దృష్ట్యా సాయుధపోరాటం ద్వారా మాత్రమే పరాయి పాలకులను స్వదేశం నుండి వెళ్ళగొట్టగలమన్న నిర్ణయానికి వచ్చారు. ఆనాటి ప్రముఖ విప్లవకారులతో కలసి 'హిందూస్థాన్ రిపబ్లిక్ అసోసియేషన్' ఆరంభించి సాయుధపోరాటం బాటన చివరకంటా సాగారు.

అప్పాఖ్ చదువుకున్న అబ్బీ రిచ్ మిషన్ హైస్కూల్ లోనే రాంప్రసాద్ బిస్మిల్ చదువుకున్నారు. అప్పాఖుల్లాఖాన్ సోదరులు రియాసతుల్లా ఖాన్, బిస్మిల్ అబ్బీ రిచ్ మిషన్ హైస్కూల్ లోనే కలసి చదువుకున్న మంచి మిత్రులు. ఒకసారి షాజహాన్‌పూర్ పట్టణం సమీపాన గల 'ఖాన్నాత్' నది తీరాన గల ఇసుక తిన్నెల మీద సభ జరిగింది. ఆ సభలో రాంప్రసాద్ బిస్మిల్ ప్రసంగిస్తూ, మాతృభూమి స్వేచ్ఛ కోసం ఎటువంటి త్యాగానికైనా తాను సిద్ధమని ప్రకటిస్తూ యువత కూడా కదలి రావాలని పిలుపునిచ్చారు. ఆ ప్రసంగం అప్పాఖ్‌ను ముగ్ధుణ్ణి చేసింది. ఆ క్షణాన రాంప్రసాద్ బిస్మిల్ నేతృత్వంలోని 'హిందూస్థాన్ రిపబ్లిక్ అసోసియేషన్' లో సభ్యత్వం చేపట్టడం కోసం అప్పాఖ్ ప్రయత్నాలు ఆరంభించారు.

అప్పటి నుండి అప్పాఖ్ రాంప్రసాద్ బిస్మిల్‌ను కలవడానికి ప్రయత్నించారు. పలుమార్లు ఆయన ప్రయత్నాలు విఫలమయ్యాయి. ఈ విషయాన్ని బిస్మిల్ తన ఆత్మకథలో ప్రస్తావిస్తూ, నాకు బాగా గుర్తు, చక్రవర్తి క్షమాప్రకటన అనంతరం నేను షాజహాన్‌పూర్ తిరిగి వచ్చినప్పుడు నీవు మొదట నన్ను స్కూలులో కలిసావు. నన్ను కలుసుకోవాలనే కోర్కె నీ మనస్సులో ఎంతగానో ఉండింది. మైనపురి కుట్ర గురించి నాతో కొంత మాట్లాడాలని నీవు కోరావు. స్కూలులో చదివే ఒక ముస్లిం విద్యార్థి నాతో యిలాంటి విషయాల గురించి ప్రస్తావిస్తున్నాడని శంకించి నేను నీ ప్రశ్నలకు ఎంతో ఉపేక్షతో జవాబు ఇచ్చాను. నీకప్పుడు ఎంతో ఖేదం కలిగింది. నీ హృదయంలోని భావాలు నీ ముఖకవళికల్లో స్పష్టంగా గోచరించాయి. (బిస్మిల్ ఆత్మకథ, హిందీ మూలం : శ్రీ రాంప్రసాద్ బిస్మిల్, తెలుగుసేత: శ్రీ ఇంగువ మల్లికార్జున శర్మ, మార్చి 1989, పుట. 105).

అప్పాఖ్‌కు రాంప్రసాద్ విప్లవ దశంలో సభ్యత్వం తేలిగ్గా లభించలేదు. అప్పాఖ్ నిజాయితీని, నిబద్ధతను తొలిదశలో బిస్మిల్ శంకించారు. ఆ కారణంగా అప్పాఖ్ పలుమార్లు బిస్మిల్ తిరస్కారానికి గురయ్యారు. చివరకు అప్పాఖుల్లా ఖాన్ లక్నో సమావేశంలో రాంప్రసాద్ బిస్మిల్‌ను కలసి మాట్లాడారు. ఈ విషయాన్ని ప్రస్తావిస్తూ, అయితే నీవంతటితో విరమించుకోక ధృఢనిశ్చయంతో నిలిచావు. ఏదోవిధంగా వీలు చూసుకుని లక్నో కాంగ్రెసులో నాతో మాట్లాడావు. (బిస్మిల్ ఆత్మకథ, పుట. 105) అని బిస్మిల్ పేర్కొన్నారు. అప్పాఖ్ మాత్రం ఏమాత్రం నిరాశచెందక తన ప్రయత్నాలు

కొనసాగించారు. చివరకు రాంప్రసాద్ మెట్టు దిగి అప్పాఖ్ అభిష్టాన్ని అంగీకరించక తప్పలేదు. ఈ విషయాన్ని బిస్మిల్ ప్రస్తావిస్తూ, నీ మిత్రులతో చెప్పించి నాకు సమ్మతం కలిగించ ప్రయత్నించావు. చివరకు నీవే నెగ్గావు. నీ ప్రయత్నాల వలన నా హృదయంలో నీకు చోటు దొరికింది. పైగా మీ అన్న ఉర్దూ మిడిల్ స్కూల్‌లో నా సహపాఠి, మిత్రుడేన్న సంగతి తెలిసి నాకు మరీ సంతోషమైంది. అని రాశారు. (బిస్మిల్ ఆత్మకథ, పుట.105). ఆ విధంగా దళంలో సభ్యత్వం లభించడంతో బిస్మిల్-అప్పాఖ్ మధ్య పటిష్టమైన స్నేహం చిగురించింది.

1921లో అహ్మదాబాద్‌లో జరిగిన భారత జాతీయ కాంగ్రెస్ సమావేశాలకు బిస్మిల్, అప్పాఖుల్లా ఖాన్ ఇతర మిత్రులతో కలసి హాజరయ్యారు. ఈ సమావేశంలో మౌలానా హస్తత్ మోహనీ 'సంపూర్ణ స్వరాజ్యం' ప్రతిపాదన ప్రవేశపెట్టారు. ఈ తీర్మానాన్ని పూర్తిగా, యథాతథంగా సమర్థించాల్సిందిగా కోరుతూ మౌలానా చేసిన ప్రసంగం సభికులను ఆకట్టుకుంది. ఈ సందర్భంగా అప్పాఖ్, బిస్మిల్ అయిన మిత్రులు కలసి మౌలానా మోహనీని సమర్థించారు. ఈ ప్రతిపాదనను మహాత్మా గాంధీ పూర్తిగా వ్యతిరేకించడంతో అది ఆనాడు తీర్మానంగా రూపు దాల్చలేకపోయింది.

ఈ విధంగా అప్పాఖ్-బిస్మిల్ కలసి భారత జాతీయ కాంగ్రెస్ నిర్వహిస్తున్న సభలు, సమావేశాలలో పాల్గొంటూ వచ్చారు. ఆ తరువాత బిస్మిల్ నేతృత్వంలోని 'హిందూస్థాన్ రిపబ్లిక్ అసోసియేషన్' నిర్వహించిన పలు సాహసిక విప్లవకర దాడులలో అప్పాఖుల్లా పాల్గొన్నారు. స్వదేశీయులను ఇబ్బందుల పాల్జేసే ఇటువంటి సాహసిక దాడుల వలన ప్రయోజనం ఏమాత్రం ఉండక పోగా ప్రజల మద్దతును కొల్పోతామని భావించిన అప్పాఖుల్లా తన అయిష్టతను ప్రకటించారు. ప్రజాస్వామికవాది అప్పాఖుల్లా ఖాన్ దళం సభ్యుడిగా దళం ఉమ్మడిగా తీసుకున్న నిర్ణయాన్ని అంగీకరిస్తూ కార్యక్రమాలలో పూర్తిస్థాయిలో పాల్గొనసాగారు.

అప్పాఖ్ ఇస్లాం ధర్మానురక్తుడు. బిస్మిల్ ఆర్యసమాజికుడు. హిందూ మతం నుండి ఇతర మతాలలోకి మారిన వారిని 'శుద్ధి కార్యక్రమం' ద్వారా తిరిగి హిందూ మతంలోకి ఆహ్వానించే కార్యక్రమాలను చురుగ్గా నిర్వహిస్తున్న వ్యక్తి రాంప్రసాద్ బిస్మిల్. మత ధర్మాలను బట్టి అప్పాఖ్-బిస్మిల్‌ల ధార్మిక బాటలు వేర్వేరుగా ఉన్నా బ్రిటీష్ పాలకుల కబంధ హస్తాల నుండి మాతృభూమిని విముక్తం చేయాలన్న తిరుగులేని సంకల్పం ఆ ఇరువురి బాటను ఏకం చేసింది. ఆ విధంగా ఏర్పడిన వారిరువురి స్నేహబంధం భారత స్వాతంత్ర్య సంగ్రామ చరిత్రలో అపూర్వంగా వెలుగొంది ఆనాటికి-ఈనాటికి ఆదర్శనీయంగా నిలచింది.

ఈ స్నేహబంధం ఆనాడు ఎంత సంచలనం సృష్టించిందో, ఈ యోధుల గురించి బంధుమిత్రులు ఏమనుకున్నారో బిస్మిల్ స్వయంగా తన ఆత్మకథలో, 'ఒక పచ్చి ఆర్య సమాజికునికి,

ఒక ముస్లిముకు మధ్య యిలా స్నేహం ఎలా కలిసింది? అని అంతా ముక్కుపై వేలేసుకునే వాళ్ళు. నేను ముహమ్మదీయులను శుద్ధి (హిందువులుగా మార్చిడి) చేస్తుండేవాడిని. ఆర్యసమాజ మందిరంలోనే నా నివాసం ఉండేది. కానీ నీవీ విషయాలను వేటినీ కించిత్తయినా లెక్కచేయలేదు. నీవు ముహమ్మదీయుడివి కావడం చేత నా మిత్రులు కొందరు నిన్ను తిరస్కారభావంతో చూస్తుండేవారు. కానీ నీవు ధృఢ నిశ్చయంతో నిలిచావు. నన్ను కలుసుకోవడానికి నీవు ఆర్యసమాజ మందిరానికి వచ్చిపోతుండేవాడివి. హిందూ- ముస్లింల కలహాలు చెలరేగినప్పుడు మీ పేటలో అందరూ నిన్ను బాహటంగా దూషించే వారు. కానీ నీ వెప్పుడూ వాళ్ళ అభిప్రాయాలతో ఏకీభవించలేదు', అని రాసుకున్నారు. (బిస్మిల్ ఆత్మకథ, పుట.105-106)

ఆర్య సమాజికుడైన బిస్మిల్ తో స్నేహం వద్దని అప్పాక్ మీద ఆయన కుటుంబీకులు, సన్నిహిత మిత్రులు కూడా చాలా ఒత్తిడి తెచ్చారు. అప్పాఖ్ మాత్రం బిస్మిల్ స్నేహాన్ని వదులుకోలేదు. ఈ ఇరువురు యోధుల మధ్య మాతృదేశ విముక్తి లక్ష్యమే ప్రధాన బంధమని సన్నిహితులు, బంధువులు అర్థం చేసుకోలేకపోయారు. ఆ స్నేహసంబంధాల స్వభావం తెలియక అప్పాఖ్ కుటుంబీకులు మరీ కంగారు పడ్డారు. ఆయనెక్కడ ఇస్లాం మతం వదలి, శుద్ధి చేయించుకుని హిందువైపోతాడో అని భయపడ్డారు. ఒకసారి అనారోగ్యం వలన అప్పాఖ్ అపస్మాగక స్థితిలోకి వెళ్ళారు. బంధువులు, మిత్రులు కంగారు పడసాగారు. ఆ స్థితిలో కూడా మిత్రుడు బిస్మిల్ ను 'రామ్...హామ్... రామ్' అంటూ అప్పాక్ పలవరిస్తూ తన కుటుంబీకులలో కలకలం సృష్టించారు.

ఈ విషయాన్ని బిస్మిల్ వివరిస్తూ, మీ పేటలో అందరూ నిన్ను బాహటంగానే విమర్శిస్తూ ఉండేవారు. చివరకు కాఫిర్ అనికూడా పిలుస్తుండేవాళ్ళు. కానీ నీవెప్పుడూ వాళ్ళ అభిప్రాయాలతో ఏకీభవించలేదు. నీకు నామీద ప్రగాఢ అభిమానం ఉండేది. అయితే నీవు నాపేరును పూర్తిగా పిలువగలిగేవాడివి కాదు. నీవెల్లప్పుడూ నన్ను రామ్ అని సంబోధిస్తుండే వాడివి. ఒకసారి నీవు తీవ్రమైన గుండెదడ (Palpitation of heart) వచ్చి అచేతనంగా పడిపోయావు. నీ నోటి నుండి మాటిమాటికి 'రామ్...హామ్...రామ్' అను శబ్దాలే వెలువడ్డాయి. దానితో నీవద్ద నిలబడ్డ మీ సోదరులు, బంధుజనులంతా యిదేమిటిలా 'రామ్...రామ్' అంటున్నాడని మహాశ్చర్యపడిపోసాగారు. అరే 'అల్లా...అల్లా...అల్లా అనరా' అని నిన్ను కోరసాగారు. కానీ నీవు రామ్...రామ్ అనడం మానలేదు. ఈ రామనామ జపం రహస్యం తెలిసిన మిత్రుడొకరు అక్కడికి రావడం, తక్షణమే నన్ను పిలిపించడం జరిగింది. నన్ను కలిసిన తర్వాతే నీకు ఉపశమనం కలిగింది. అప్పుడందరికీ ఈ రామనామ జపం లోగుట్టు ఏమిటో అర్థమైపోయింది!, అని వెల్లడించారు. (బిస్మిల్ ఆత్మకథ : పుట.106).

బిస్మిల్ ఎన్నడూ కూడా తన మతపరమైన భావాల ద్వారా అప్పాఖుల్లాను ప్రభావితం చేయలేదు. అప్పాఖ్ కుటుంబీకులు ఆయనెక్కడ బిస్మిల్ ద్వారా శుద్ధి చేయబడతాడోనని చాలా

భయపడసాగారు. ఆ విషయం తెలుసుకున్న బిస్మిల్, నీ ప్రవర్తన చూసి మీ వాళ్ళంతా, 'వీడెక్కడ మన మతం వదిలి, శుద్ధి చేయించుకుని హిందువై పోతాడో' నని అందోళన చెందుతూండే వాళ్ళు. కానీ, నీ హృదయం ఏ విధంగానూ అశుద్ధంగా వుండలేదే, మరి నీవింకే వస్తువును శుద్ధి చేయిస్తా వనుకున్నారు. ఈ విధంగా నీవు సాధించిన ప్రగతి నా హృదయాన్ని పూర్తిగా గెలుచుకున్నది. (బిస్మిల్ ఆత్మకథ: పుట.106) అని అష్షాఖ్ మత మనోభావాల పట్ల బిస్మిల్ గౌరవం వ్యక్తంచేశారు.

రాంప్రసాద్ బిస్మిల్ ఎక్కడుంటే అష్షాఖుల్లా ఖాన్ అక్కడుండేవారు. మాతృభూమి విముక్తి పోరాటం తప్ప మరో ధ్యాన లేని ఈ యువకులు ఆదర్శప్రాయమైన స్నేహబంధాన్ని ప్రదర్శించారు. ఒక మహత్తర లక్ష్యాన్ని సాధించేందుకు ఏర్పడిన బంధం జాతి, మత, కుల ప్రాంతాలకు అతీతంగా ఉంటుందని రుజువు చేశారు. దేశాన్ని వలస పాలకుల నుండి విముక్తం చేసేందుకు ప్రారంభమైన సాయుధ పోరాటం మతం, మతధర్మాల బంధనాలను కూడా ఛేదించింది అనడానికి ఈ ఇరువురు విప్లవకారుల ప్రవర్తన, స్నేహం ప్రబల రుజువుగా భారత స్వాతంత్ర్యోద్యమ చరిత్రలో స్థిరపడింది.

ఈ ఇరువురిని మిత్రులు, బంధువులు మతభ్రష్టులుగా నిందించారు. బిస్మిల్ను ఆయన స్నేహితులు హెచ్చరిస్తూ చేసిన వ్యాఖ్యలను ప్రస్తావిస్తూ, 'మా బృందంలో తరచూ నీ గురించి (అష్షాఖుల్లా ఖాన్ గురించి) చర్చ వచ్చేది. ఏమో నమ్ముతున్నావు... మోసపోయేవు సుమా అని అనేవాళ్ళు...కానీ నీవు నెగ్గవు' (బిస్మిల్ ఆత్మకథ: పుట.106) అని స్వయంగా బిస్మిల్ చెప్పుకున్నారు. ఆ మిత్రుల సన్నిహితులు, కుటుంబీకులు ఎటువంటి విమర్శలు చేసినా, ఈ మిత్రులిరువురి మధ్య చివరిశ్వాస వరకు చక్కని స్నేహబంధం వర్ధిల్లింది. ఈ విషయాన్ని బిస్మిల్ పేర్కొంటూ, నేను నీవు అనే తేడా లేకుండా పోయింది మన మధ్య, తరచూ నీవూ నేను ఒకే కంచంలో తిన్నాము, అని ఆత్మకథలో (పుట.106) రాసుకున్నారు.

బిస్మిల్ హృదయంలో ముస్లింల పట్ల ఏర్పడిన అపోహలను అష్షాఖ్ తన చక్కని ప్రవర్తనతో తుడిచేయగలిగారు. మాతృభూమి విముక్తికి సంబంధించిన అంశం ప్రధాన మైనప్పుడు హిందువైనా, ముస్లిమైనా ఒకే రకంగా స్పందిస్తారని, ఒకే రకంగా త్యాగాలకు సిద్ధపడతారని, ఈ సంసిద్ధతకు త్యాగాలకు మతం ఏమాత్రం అడ్డంకి కాదని కానేరదని అష్షాఖ్ తన అచంచలమైన దీక్షతో, చక్కని నిబద్ధతతో, దృఢ దీక్షతో సాక్ష్యం పలికారు. చివరకు హిందువులు ముస్లింలలో ఏదో తేడా ఉందనే ఆలోచనే నా హృదయం నుండి నిష్క్రమించ సాగింది. నీవు నా మీద ప్రగాఢ విశ్వాసం, అమిత ప్రీతి కలిగి ఉండేవాడివి, (ఆత్మకథ: పుట.106) అని సనాతన సాంప్రదాయానురక్తుడు, ఆర్యసమాజికుడు పండిత రాంప్రసాద్ బిస్మిల్ స్వయంగా అష్షాఖుల్లా ఖాన్ గురించి చెప్పుకున్నారు.

మాతృదేశ సేవకోసం విప్లవోద్యమంలో భాగస్వామి కావాలని, కలలు కంటున్న అప్పాఖ్‌కు ఆ కలలను పండించుకునే మార్గం పూర్తి స్థాయిలో లభించేసరికి సంతోషం ఉప్పొంగింది. నేను స్వేచ్ఛా స్వాతంత్ర్యాలు కోరుకునేవాడిని. స్వాతంత్ర్యం కోసం ప్రాణాలను త్యజప్రాయంగా భావించి అర్పించడానికి సర్వదా సిద్ధం. బానిసత్వపు వరమాల, అది ఎలాంటిదైనా దానిని ధరించడానికి నేను ఇష్టపడను అని ప్రకటించుకున్న అప్పాఖ్ తన కుటుంబాన్ని, జమీందారిని అన్నిటి వదలిపెట్టి రాంప్రవాద్ బిస్మిల్ వెంట 'హిందూస్థాన్ రిపబ్లిక్ అసోసియేషన్' సభ్యుడిగా విప్లవోద్యమంలోకి పూర్తి స్థాయిలో ప్రవేశించారు.

బిస్మిల్ తొలి దశలో అప్పాఖుల్లా ఖాన్‌ను బిస్మిల్ ఎంతగా నిరాకరించినా, చివరకు విప్లవోద్యమం పట్ల అప్పాఖ్‌కు ఉన్న నిబద్ధత, ఆయనలోని త్యాగశీలత, కార్యాచరణను గమనించి అంతగా ఆనందించారు. అప్పాఖ్ నడతను, నిజాయితీని, నిక్కచ్చి విప్లవ భావాలను బిస్మిల్ ప్రస్తావిస్తూ, నా ఆలోచనల రంగు నీకూ అంటుకుంది. నీవు కూడా రాటుదేలిన విప్లవ కారుడవై పోయావు. ఇక అప్పటి నుండి అహోరాత్రులు నీదొక్కటే ధ్యాస...ఒకే ప్రయత్నం ఎలాగైనా సరే ముస్లిం నవయువకుల్లో కూడా విప్లవ భావాలు చొప్పించాలని, వారు కూడా విప్లవోద్యమానికి దోహదపడేట్లు చూడాలని, నీ బంధుమిత్రులు ఎంతమంది ఉన్నారో వారందరి మీద నీ ఆలోచన ప్రభావం వేయడానికి ప్రయత్నించావు...ఒక ముస్లింను విప్లవ పార్టీలో పేరెన్నిక గన్న సభ్యునిగా నేనెట్లా మార్చగలిగానా అని యితర సహచరులంతా కూడా తరుచూ విస్తుపోతూండే వాళ్ళు...నీవెంతో విశాల హృదయం...నీ భావాలు అత్యంత సమున్నతమైనవి, అని బిస్మిల్ తన ఆత్మకథలో పేర్కొన్నారు. (పుట.107)

విప్లవదళ సభ్యుడిగా ఎంతటి క్లిష్టతరమైన బాధ్యతలను అప్పగించినా అప్పాఖుల్లా ఖాన్ ఎన్నడూ ఎదురాడలేదు. నిర్వహణలో విఫలం కాలేదు. వ్యక్తిగత అభిప్రాయాలు ఎలా ఉన్నా, సంఘం ఉమ్మడి నిర్ణయాలను అప్పాఖ్ గౌరవించారు. ఆయనకు నిర్దేశించిన విధులు, బాధ్యతలను క్రమశిక్షణ గల సైనికునిగా ఆచరణలో పెట్టడం ద్వారా బిస్మిల్‌కు అప్పాఖ్ సన్నిహితులయ్యారు. ఈ విషయాన్ని బిస్మిల్ ప్రస్తావిస్తూ, నీవు నా పట్ల చూపిన నడత ఎంతో ప్రశంసనీయమైనది. నీవెన్నడూ నా అజ్ఞను జవదాటలేదు. ఒక విధేయుడైన కార్యకర్తలా నీవెప్పుడూ నా ఆజ్ఞాపాలన చేసావు. నీవెంతో విశాలహృదయం కలిగినవాడివి. నీ భావాలు సమున్నత మైనవి, అని ప్రశంసించారు. (బిస్మిల్ ఆత్మకథ : 107)

విప్లవోద్యమం పట్ల దృఢసంకల్పం గల అప్పాఖ్ దృఢకాయుడు. మంచి బలశాలి అప్పాఖ్‌ను దళ సభ్యునిగా స్వీకరించినందుకు బిస్మిల్ ఎంతో గర్వించారు. అప్పాఖుల్లా ఖాన్‌ను మహావీరునిగా పరిగణించారు. ఈ విషయాన్ని గర్వంగా ప్రకటించారు. నాకిప్పుడు కొంతైనా తృప్తిగా వున్నదంటే, ఈ ప్రపంచంలో నా పేరు ప్రతిష్టల్ని నీవు సముజ్వలం గావించావనే. 'అప్పాఖుల్లా విప్లవోద్యమంలో

పాల్గొన్నాడు. తోబుట్టువు, బంధు మిత్రులు ఎంతగా వారించినా అతడు ఏమాత్రం లెక్కచేయలేదు. అరెస్టుయిన పిదప కూడా తన భావాలను వదలుకోకుండా సుదృఢంగా నిలిచాడు' అనే ఈ సంగతి భారతదేశ చరిత్రలో ఎంతో ఉల్లేఖనీయమైనది. శారీరకంగా నీవెలా బలశాలివో, మానసికంగా సైతం అలాగే మహా వీరునిగా నిలిచావు. నీ ఆత్మ మహోన్నతమైనదిని నిరూపించుకున్నావు, (బిస్మిల్ ఆత్మకథ: పుట. 108) అని బిస్మిల్ సంతోషం వ్యక్తంచేశారు.

అష్షాఖుల్లా విప్లవోద్యమానికి తన్నుతాను అంకితం చేసుకోవడంతో ఆగలేదు. విప్లవోద్యమ ఛాయలు తన బంధు-మిత్రుల మీద కూడా ప్రసరింపచేయాలని ప్రయత్నించారు. విప్లవకారునిగా తన లక్ష్యాలను, భావాలను సన్నిహితులకు ఎరుకపర్చుతూ వారిని కూడా మాతృభూమి సేవలో పునీతులయ్యేందుకు ప్రోత్సహించారు. ఈ విషయాన్ని బిస్మిల్ ప్రస్తావించిస్తూ, నీ బంధుమిత్రులెంత మంది వున్నారో వారందరి పైన నీ అలోచనలు పడవేయడానికి ప్రయత్నించావు, (పుట. 107) అని అష్షాఖ్ ప్రయత్నాలను ప్రశంసించాడు. చివరకు ఈ కార్యక్రమాల ఫలితంగా, కోర్టులో నిన్ను నా లెక్కినెంటువని పేర్కొన్నారు. ఇక తీర్పు రాసిన న్యాయమూర్తి కూడా నీ మెడలో జయమాల (ఉరిత్రాడు) వేశాడు, అని బిస్మిల్ పేర్కొన్నారు. (బిస్మిల్ ఆత్మకథ : పుట. 108).

విప్లవకారుల సమావేశాలలో ఇతర మిత్రుల అభిప్రాయాలతో సంబంధం లేకుండా, తన అభిప్రాయాన్ని, స్పష్టంగా సూటిగా ప్రకటించడం అష్షాఖుల్లా ఖాన్ అలవాటు. ఒక అంశం మీద చర్చ జరుగుతున్నప్పుడు సహచర విప్లవకారులు ఎంతగా వ్యతిరేకించినా ఆయన మాత్రం తన అభిప్రాయాన్ని నిక్కచ్చిగా వెల్లడించారు. ఒకసారి సమావేశం నిర్ణయాలు తీసుకున్నాక, ఆ ఉమ్మడి నిర్ణయాలను గౌరవించడం, ఆ నిర్ణయాన్ని ఆచరించడంలో ఎంత ప్రమాదం ఉన్నా ఏ మాత్రం ఖాతరు చేయక ముందుకు సాగటం అష్షాఖ్ లోని ధైర్యసాహసాలకు, ఉత్తమ ప్రజాస్వామిక లక్షణాలకు గొప్ప ఉదాహరణ.

అష్షాఖుల్లా ఖాన్ విప్లవోద్యమంలో ఒకరికి అనుచరునిగా ఉండడానికి ఏమాత్రం ఇష్టపడలేదు. విప్లవ దశలోని సభ్యులకు, చివరికి నాయకుడికి కూడా సహచరుడిగా మాత్రమే ఆయన మెలిగారు తప్ప బిస్మిల్ అనుచరుడు అనిపించుకోడాన్ని ఇష్టపడలేదు. ఆత్మగౌరవాన్ని కాపాడుకుంటూ, ఆత్మాభిమానానికి ఎటువంటి విఘాతం కలుగన్వీకుండా, నికార్సయిన విప్లవకారునిగా అష్షాఖ్ విప్లవోద్యమంలో మహా యోధునిగా ఎదిగారు. అష్షాఖుల్లా ఖాన్ స్వభావాన్ని, ప్రవర్తనను, ఆత్మాభిమానాన్ని బిస్మిల్ తన ఆత్మకథలో ఉటంకిస్తూ, నీవు నాకు తమ్ముడి తీరుగా అయినావు. కాని తమ్మునిలా చూసుకున్నా నీకు తృప్తి కలుగలేదు. సరిసమానుడిగా చూడాలని, సమాన స్థాయిలో నా మిత్రుడునిగా లెక్కించబడాలని నీవు కోరుకునేవాడివి. చివరకు అదే అయ్యింది. (బిస్మిల్ ఆత్మకథ : పుట. 105) అని స్వయంగా రాసుకున్నారు.

ఈ ఇరువరు విప్లవకారుల మధ్య అంతటి గాఢమైన సంబంధాలు ఉండడం వలన 'కాకోరి రైలు సంఘటన' కేసులో ఉరిశిక్ష పడ్డాక, 1927 డిసెంబర్ మాసం 16వ తేది వరకు బిస్మిల్ నమోదు చేసిన ఆత్మకథలో అప్పాఖుల్లా ఖాన్ తనకున్న సంబంధాలను వివరిస్తూ ఒక ప్రత్యేక అధ్యాయం కేటాయించారు. ఆ అధ్యాయంలో అప్పాఖుల్లా ఖాన్ గురించి, ఆయన నిబ్బత, సాహసిక ప్రవృత్తి, త్యాగనిరతి, మాతృభూమి పట్ల గల గౌరవాభిమానాల గురించి చాలా వివరంగా ప్రస్తావించారు. ఈ మేరకు బిస్మిల్ 1927 డిసెంబర్ 16 తేది వరకు అనగా తనను మరో మూడురోజుల్లో ఉరి తీయాల్సి ఉండగా అప్పటి వరకు రాసిన ఆత్మకథ సంబంధించిన కాగితాలను బిస్మిల్ తనను ఇంటర్వ్యూ చేయడానికి వచ్చిన శివవర్మ ద్వారా అతి రహస్యంగా జైలు బయటకు పంపించారు. ఆ ఆత్మకథను 'ప్రతాప్' పత్రిక సంపాదకులు శ్రీ గణేష్ శకంర్ విద్యార్థి 1929లో ముద్రించారు. 1939లో ఆ గ్రంథాన్ని బ్రిటిష్ ప్రభుత్వం నిషేధించింది. అప్పటికల్లా ఆ గ్రంథం ప్రతులు ప్రజల్లోకి చేరుకున్నాయి. ఆ తరువాత మనకు స్వాతంత్ర్యం లభించాక ఆ గ్రంథం మరోమారు ముద్రితమై ప్రజా బాహుళ్యానికి చేరువయ్యింది.

ఆ గ్రంథంలో అప్పాఖుల్లా మీద ప్రత్యేక అధ్యాయం రాయాల్సిన అవసరం ఎందు వచ్చిందో బిస్మిల్ ప్రస్తావిస్తూ నేనీ కేసులో భాగస్వామివై వహించిన పాత్ర నిర్వహణాక్రమంలో ఎవరెవరి జీవితాల భాగ్యత నా భుజస్కంధాలపై వుండిందో-వాటిలో అధిక భాగం శ్రీ అప్పాఖుల్లా ఖాన్ వారసీకి సంబంధించి వుంది. కనుక ఈ అంతిమవేళ ఆయన గురించి కూడా ఈ చేత్తో నాలుగు మాటలు రాయడం నా కర్తవ్యమని భావిస్తున్నాను, (పుట.105) 'అప్పాఖుల్లా ఖాన్' అధ్యాయాన్ని ప్రారంభించారు. ఈ విధంగా బిస్మిల్ వ్యక్తంచేసిన విషయాల ద్వారా విప్లవోద్యమంలో అప్పాఖుల్లా ఖాన్ నిర్వహించిన పాత్ర ఎంతటి ప్రాధాన్యత గలదో, అప్పాఖ్-బిస్మిల్ మధ్య ఉన్న గాఢమైన స్నేహసంబంధాలు ఎంత పటిష్టంగా రూపాంతరం చెందాయో అర్థంచేసుకోడానికి ఉపయుక్తం కాగలుగుతున్నాయి.

అప్పాఖుల్లా ఖాన్ హిందూ-ముస్లిం ఐక్యతకు ప్రథమ స్థానం కల్పించారు. సమాజంలో ఎటువంటి అసమానతలు లేని స్వాతంత్ర్యం కావాలన్నారు. ఈ విషయంలో మౌలానా అబుల్ కలాం ఆజాద్ స్థాయిలో హిందూ-ముస్లింల ఐక్యతకు అప్పాఖుల్లా ఖాన్-రాంప్రసాద్ ప్రతీకలుగా నిలిచారు. ఈ విషయాన్ని బిస్మిల్ ప్రస్తావిస్తూ, నీవెప్పుడూ హిందూ-ముస్లిం ఐక్యతనే కాంక్షిస్తూండే వాడివి. నీవొక నిజమైన ముస్లింగా, నిజమైన దేశభక్తునిగా ఉన్నావు. (ఆత్మకథ : పుట.106) అని అన్నారు. భారతీయులు మతం పేరిట విడిపోయి ఐక్యతకు భంగం కల్గిస్తే ఎట్టి పరిస్థితులలో స్వాతంత్ర్య సాధన సాధ్యం కాదని ఇటు బిస్మిల్ అటు అప్పాఖ్ భావించారు. ఆ కారణంగా బ్రిటిష్ పక్ష పెత్తనం నుండి మాతృభూమి విముక్తం కావాలంటే హిందూ-ముస్లింల ఐక్యత అవసరమని అప్పాఖ్-బిస్మిల్ దృఢ నిర్ణయానికి వచ్చారు.

ఈ ఈ విషయాన్ని అష్షాఖుల్లా ఖాన్ ప్రస్తావిస్తూ, హిందూ-ముస్లింల మధ్యన ఉన్న అనైక్యత పలితంగా బ్రిటీషర్ల పెత్తనం సాగుతుంది. ఈ అనైక్యత ఫలితంగా ఇండియా ఆంగ్లేయుల పరమైపోయింది. ఆంగ్లేయులు డబ్బు, పదవులు అశ చూపి మనల్ని చీల్చి పబ్బం గడుపుకుంటున్నారు. ఈ విషయంలో పెద్ద పెద్దవాళ్ళు కూడా అతీతంగా లేరు. నేను మరణిస్తున్నాను. నా దేశం కోసం మరణిస్తున్నాను. నా మాట వినండి ఐక్యంగా వ్యవహరించండి, అని చివరి రోజుల్లో ప్రజలను కోరారు. (Shaheed Asfaqulla Khan Aur Unka Yug, by Sudhir Vidyarthi, Page.119)

ఆనాడు ఆర్యసమాజీకులు శుద్ధి సంఘటనల ద్వారా, ముస్లింలు తబ్లిఖ్ సంస్థల ద్వారా చేస్తున్న మత మార్పిడులను అష్షాఖుల్లా నిరసించారు. మనదేశంలో మతం పేరిట జరుగుతున్న సంఘర్షణలు పాలకవర్గాల కుట్రలని హెచ్చరించారు. ఆయనకు విధించిన ఉరిశిక్ష మరో మూడు రోజులలో అమలవుతుందనగా, 1927 డిసెంబరు 16న ఫైజాబాద్ జైలు నుండి దేశవాసులను ఉద్దేశిస్తూ అష్షాఖ్ ఒక లేఖ రాసారు. ఆ లేఖలో, భారతదేశ సోదరులారా మీరు ఏ మతానికి, సంప్రదాయానికి చెందిన వారైనా సరే, దేశసేవలో కృషిచేయండి. వృధాగా పరస్పరం కలహించకండి. అన్ని పనులూ ఒకే లక్ష్యాన్ని సాధించేందుకు సాధనాలు. అలాంటప్పుడు ఈ వ్యర్థపు కోట్లాటలూ, కుమ్ములాటలు ఎందుకు? ఐకమత్యంతో దేశంలోని దొరతనాన్ని ఎదిరించండి. దేశాన్ని స్వతంత్రం చేయండి...చివరగా అందరికీ నా సలాం. భారతదేశం స్వతంత్రమగుగాక. నా సోదరులు సుఖంగా ఉండురు గాక, అంటూ ఆ చారిత్రకమైన లేఖను అష్షాఖుల్లా ఖాన్ ముగించారు. (జ్ఞాపకం ఉంచుకోండి ఎప్పుడైనా...(అమర వీరుల ఉత్తరాలు), అనువాదం: జె. లక్ష్మి రెడ్డి, భారత ప్రభుత్వం ప్రచురణలు, న్యూఢిల్లీ, 1998, పుట.43).

ఈ మేరకు ఆనాడు అష్షాఖ్ పలికిన అజరామరమైన మాటలను ఈనాటి పరిస్థితులకు కూడా మనం అన్వయించుకోవచ్చు. ప్రపంచంలో మన భారతదేశం ఉజ్జ్వలంగా ఎదగాలంటే దేశంలోని ప్రధాన సాంఘిక జనముదాయాలైన హిందూ-ముస్లింల మధ్యన ఐక్యతా భావం మరింత పటిష్టం కావాల్సిన అవసరం ఎంతైనా ఉంది. హిందూ-ముస్లింల మధ్యన ప్రగాఢమైన ఐక్యతను కాంక్షించిన అష్షాఖుల్లా జీవిత చరమాంకం వరకు ఆ దిశగా కృషి చేస్తూ, ఐక్యతకు, స్నేహబంధానికి, పటిష్టమైన లౌకిక వ్యవస్థకు ప్రతీకగా నిలచారు. ఆ కారణంగా ప్రముఖ విప్లవకారుడు శ్రీ మన్మథనాథ గుప్త, బిస్మిల్ అత్య కథకు ముందుమాట రాస్తూ, రాంప్రసాద్, అష్షాఖ్ల ప్రగాఢ మైత్రి పాత తరహా లౌకికవాదపు అత్యున్నత దశ అని చెప్పవచ్చు, అని పేర్కొన్నారు. (బిస్మిల్ అత్యకథ : పుట.IV).

భారత స్వాంతోద్యమ చరిత్రలో సంచలనాత్మక సాహసిక చర్యగా అభివర్ణించబడిన 'కాకోరి రైలు సంఘటన' బిస్మిల్ నేతృత్వంలోని పదిమంది యువకుల 'హిందూస్థాన్ రిపబ్లిక్ అసోసియేషన్' దళం 1925 ఆగస్టు 9న నిర్వహించింది. ఈ దళంలోని అష్షాఖుల్లా ఖాన్ ఈ

ప్రతిపాదనను తొలుత వ్యతిరేకించారు. ఈ చర్య వలన విప్లవోద్యమానికి నష్టం ఏర్పడగలదన్నది అప్పాఖ్ అభిప్రాయం. విప్లవ దళం సభ్యులు ఉమ్మడిగా నిర్ణయం తీసుకోవడం వలన అయిష్టమైనా ఉమ్మడి నిర్ణయాన్ని గౌరవిస్తూ 'కాకోరి రైలు సంఘటన'లో అప్పాఖుల్లా ఖాన్ ఇష్టంగా ప్రధాన పాత్ర నిర్వహించారు. ఆ దళం సభ్యులందరిలో అప్పాఖ్ బలశాలి కావడంతో తుపాకులకు, గొడ్డళ్ళకు లొంగని, ప్రభుత్వ ఖజనాను తెస్తున్న 'ఐరన్ చెస్ట్' ను పెద్ద సుత్తితో పలుమార్లు బలంగా మోది 'ఐరన్ చెస్ట్' ను బదాబదులు చేశారు.

అప్పాఖుల్లా ఖాన్ ఊహించినట్లుగా విప్లవకారుల మీద, విప్లవోద్యమ సానుభూతిపరుల మీద ఆంగ్ల ప్రభుత్వం విరుచుకపడింది. అఫుమేఘాల మీద ముందుకు సాగిన ఆంగ్ల ప్రభుత్వం 'హిందూస్థాన్ రిపబ్లిక్ అసోసియేషన్' దళంలోని ప్రముఖులను త్వరితగతిన అరెస్టు చేయగలిగింది. ఈ చర్యలో పాల్గొన్న అప్పాఖుల్లా మాత్రం పోలీసుల కన్నుగప్పి అజ్ఞాతంలోకి వెళ్ళిపోయారు. ఆయన పరోక్షంలో ఆంగ్ల న్యాయస్థానం 'హిందూస్థాన్ రిపబ్లిక్ అసోసియేషన్' దళం సభ్యుల మీద విచారణ ఆరంభించింది. ఈ 'కాకోరి రైలు సంఘటన' నాటి నుండి అజ్ఞాతంలోకి వెళ్ళిపోయిన అప్పాఖ్ మారు వేషాలలో ఆంగ్ల ప్రభుత్వం గూఢాచారులకు, పోలీసులకు చిక్కకుండా రహస్యంగా గడపగలిగారు. చివరకు అప్పాఖుల్లా ఒక మిత్రుడి నమ్మకద్రోహం వలన ఢిల్లీలో పోలీసులకు పట్టుబడిపోయారు.

అప్పాఖ్ ను నిర్బంధంలోకి తీసుకున్న ఆంగ్ల ప్రభుత్వం ఆయనను నయానా-భయాన నచ్చచెప్పి విప్లవదళం రహస్యాలను రాబట్టాలనుకుంది. భయానా ఎటువంటి ప్రయోజనం కన్పించకపోవడంతో చివరకు నయానా ఆయనను మచ్చిక చేసుకోవాలనుకుంది. అందుకు మతాన్ని అడ్డం పెట్టుకుని డివ్యూటీ పోలీసు సూపరిండెంట్ తస్సద్దిఖ్ హుస్సేన్ ను పావుగా చేసి ఆయన మీద ప్రయోగించింది. ఆ తస్సద్దిఖ్ హుస్సేన్ ఎత్తులు వేస్తూ రాంప్రసాద్ బిస్మిల్ హిందువు, అప్పాఖుల్లా ముస్లిం కనుక ఈ మత భావాల వైరుధ్యాన్ని ఉపయోగించుకోవాలనుకున్నాడు. అందుకు అనుగుణంగా అప్పాఖ్ కు నచ్చచెప్పే ప్రయత్నం చేస్తూ, రాంప్రసాద్ బిస్మిల్ ఒక హిందువు. ఆర్యసమాజీకుడు. దేశంలో హిందూ రాజ్యం నెలకొల్పడం వాళ్ళ ధ్యేయం. అది ముస్లింల ప్రయోజనాలకు పూర్తిగా విరుద్ధమైనది. ఒక ముస్లింగా నీవు వారి మతతత్వాన్ని నిరసించి, ప్రభుత్వంతో సహకరించు, కాఫిర్లతో సహకరించడం మన మత సంప్రదాయాలకు పూర్తిగా విరుద్ధం కాబట్టి ఒప్పుదల వాంగ్మూలం ఇచ్చి నీ ప్రాణాలను, అలాగే నీ మతం ప్రయోజనాలను కాపాడుకో, (బిస్మిల్ ఆత్మకథ : పుట.151) అంటూ తెలివిగా అప్పాఖ్ ను మార్గం మళ్ళించేందుకు శతవిధాల ప్రయత్నించాడు.

అప్పాఖుల్లాను లొంగదీసుకునేందుకు ఆ పోలీసు అధికారి మత మనోభావాల ఆసరా చేసుకుంటూ, తాను ముస్లిం కనుక అప్పాఖ్ మేలు కోరుకుంటున్నందున తన మాట తప్పక వినమని ఒత్తిడి తెచ్చాడు. ప్రభుత్వాన్ని ఒప్పించి మేలు చేస్తానని హామీల వర్షం కురిపించాడు.

ఆ హితవచనాలను చిరునవ్వుతో అష్షాఖుల్లా ఖాన్ విన్నారు. ఆ హిత వచనాలు సాగుతున్న సందర్భంగా, హిందూ రాజ్యస్థాపన అంటూ తప్పద్దిఖ్ హుస్సేన్ వాడిన మాటలకు ముందుగా సమాధానమిస్తూ, మీరు నా క్షేమం కోరి హితవు పలికినందుకు ధన్యవాదాలు. అయితే విప్లవకారులు హిందూ రాజ్యం కోసం ప్రయత్నించినా ఇప్పటి అంగ్లేయుల నిరంకుశత్వం కంటే, హిందూ రాజ్యమే ముస్లిం ప్రయోజనాలకు మేలని నేను భావిస్తున్నాను. అయితే యావద్భారత ప్రజల స్వేచ్ఛా స్వాతంత్ర్యాల కోసం పోరాటమే విప్లవకారుల ధ్యేయమని నాకు తెలుసు, (బిస్మిల్ ఆత్మకథ: పుట. 151) అని ఖరాఖండిగా చెప్పారు. ఆ సమాధానంతో ఇక చేసేది లేక ఆ పోలీసు అధికారి తప్పుకున్నాడు.

బ్రిటిష్ ప్రభుత్వం, పోలీసు ఉన్నతాధికారులు అంతటితో మిన్నకుండి పోలేదు. ఆ పోలీసు అధికారి ద్వారా మాత్రమే కాకుండా మేజిస్ట్రేట్ అయిన డిస్ డ్వారా కూడా అష్షాఖ్ లో మతతత్వ విషభీజాలను నాటి ఆయనను తమ దారికి తెచ్చుకోవాలని సరికొత్తగా ప్రయత్నాలు ఆరంభించారు. ఆ పథకం మేరకు ఓ రోజున మేజిస్ట్రేట్ అయిన డిస్ నక్క వినయాలతో, అతి సమ్రత ప్రదర్శిస్తూ అష్షాఖ్ చెంత చేరాడు. ఆయన కుటుంబం మంచి చెడులను విచారించాడు. కాకోరి రైలు సంఘటన ప్రధాన కేసులో ఆయన సహచరులకు పడిన ఉరిశిక్షలు, యావజ్జీవిత కారాగారవాస శిక్షలు తదితర కఠిన శిక్షలను గుర్తుకు తెచ్చాడు. భయానా ఏమీ చేయలేకపోవడంతో చివరి అస్త్రంగా మతాన్ని రంగంలోకి తెచ్చాడు.

ఈ సందర్భంగా అయిన డిస్ ఎంతో తెలివిగా మాట్లాడుతూ, ఇదంతా హిందువుల కుట్ర. రాం ప్రసాద్ బిస్మిల్ హిందూ రాజ్యం కోసం పోరాడుతున్నాడు. మీరు ముస్లిం అయిఉండి ఎలా మోసపోయారు? అంటూ అష్షాఖ్ మీద ప్రశ్నలను సంధించాడు. ఆ ప్రశ్న ఆ ప్రశ్నలోని విభజించి-పాలించు కుతంత్రం, ఆ ప్రశ్నలో దాగి ఉన్న మర్మాన్ని గ్రహించిన అష్షాఖ్ ఆ అధికారికి సమాధానమిస్తూ, రాంప్రసాద్ హిందూ రాజ్యం కోసం పోరాడుతున్నాడన్న విషయం అబద్ధం. ఒక వేళ అది నిజమైతే, బ్రిటిష్ రాజ్యం కంటే హిందూ రాజ్యం మేలు కదా, అని అన్నారు. (Shaheed Asfaqulla Khan Aur Unka Yug, by Sudhir Vidyarthi, Page.52)

అష్షాఖ్ అంతటితో ఆగలేదు. ఈ కేసులో, నేనొక్కడినే ముస్లిం కావటంతో నా బాధ్యత మరింత పెరిగింది. నేను ఏదైనా పొరపాటు చేశానా? అది ప్రధానంగా ముస్లింల మీద మా పరాన్ జాతి జనుల మీద మాయని మచ్చగా మిగిలి పోతుంది. కనుక నన్ను గౌరవప్రదంగా మరణించనివ్వండి అని కూడా ఆ అధికారితో అన్నారు. (Shaheed Asfaqulla Khan Aur Unka Yug, by Sudhir Vidyarthi, Page.53) ఆ సమాధానాలతో బిత్తరపోయిన ఆంగ్ల ప్రభుత్వాధికారి మరోమాట లేకుండా తోకముడిచాడు.

మాతృభూమి స్వేచ్ఛకోసం కలసి పోరాడుతున్న అష్పాఖ్-బిస్మిల్ మధ్య నున్న అపూర్వ స్నేహబంధం రాంప్రసాద్ బిస్మిల్ కోసం ప్రాణత్యాగానికి కూడా అష్పాఖుల్లాసు పురికొల్పింది. 'కాకోరి రైలు సంఘటన'లో విచారణ జరిపిన ఆంగ్లప్రభుత్వం ఈ కేసులోని విప్లవకారుందరికి కఠిన శిక్షలను విధిస్తూ తీర్పులు వెలువరించింది. ఆ తరువాత దశం సభ్యులందరి అప్పీళ్ళ తిరస్కరించబడి, వారి మీద పలు రకాల శిక్షలు ఖరారయ్యాయి. ఆ సమయంలో ఇక లండన్ లోని ప్రీవీకౌన్సిల్ కు అప్పీలు చేసుకోవడం మాత్రమే చివరి అవకాశం మిగిలింది.

ఆ దశలో అరెస్టయిన అష్పాఖుల్లా ఖాన్ తన ఆప్తమిత్రుడు, 'హిందూస్థాన్ రిపబ్లికన్ అసోసియేషన్' నాయకుడు రాంప్రసాద్ బిస్మిల్ ను ఉరిశిక్ష నుండి తప్పించ బూసుకున్నాడు. న్యాయవాదులతో సంప్రదించాడు. మిత్రుడితో మాట్లాడారు. చివరకు నేరాన్ని మొత్తంగా తాను స్వీకరిస్తే బిస్మిల్ ను కాపాడవచ్చున్న అభిప్రాయానికి వచ్చారు. మాతృభూమి విముక్తి కోసం పోరాడుతున్న విప్లవకారులు ప్రాణాలు కాపాడుకోవడం కోసం అప్పీలు చేసుకోవడం, క్షమాబిక్ష యాచించడం సరికాదన్నది అష్పాఖ్ అభిప్రాయం. ఆ అభిప్రాయం ఎలాగున్నా, తనకు ప్రీవీకౌన్సిల్ కు అప్పీలు చేయడం ఇష్టం లేకున్నా స్నేహితుడు బిస్మిల్ కోరిక మేరకు అష్పాఖ్ సరేనన్నారు. అప్పీలు చేయడానికి సిద్ధపడ్డారు.

ఆ మేరకు కాకోరి రైలు సంఘటనకు తానే పూర్తిగా బాధ్యుడనని వివరిస్తూ, నేరాన్ని మొత్తాన్ని తన నెత్తిన వేసుకుంటూ ప్రీవీకౌన్సిల్ కు సమర్పించేందుకు అష్పాఖుల్లా ఖాన్ ప్రకటన పత్రం తయారు చేశాడు. ఆ అభ్యర్థన పత్రం చూసిన ఆయన న్యాయవాది కృపాశంకర్ హజేలా కంగారు పడిపోతూ ఆ విధంగా ప్రకటన చేసినట్లయితే ఉరిశిక్ష ఖాయమని హెచ్చరించినా అష్పాఖ్ వినలేదు. మిత్రుడు, విప్లవోద్యమ నేత బిస్మిల్ కోసం తాను బలికావడానికి సిద్ధపడిన ఆయన తన న్యాయవాది కృపాశంకర్ హెచ్చరికలను ఖాతరు చేయకుండా ఆ వినతిపత్రాన్ని నేరుగా ప్రీవీకౌన్సిల్ కు పంపుతూ, చారిత్రాత్మక కాకోరి రైలు సంఘటన నేరభారాన్ని, ఆ నేర బాధ్యతను పూర్తిగా తాను స్వీకరిస్తూ ఒప్పుకోలు అష్పాఖుల్లా ఖాన్ ప్రకటన చేశారు.

ఈ సందర్భంగా అందుకు అభ్యంతరం పెడుతున్న తన న్యాయవాదికి మరింత వివరణ ఇస్తూ, 'ఈ మార్గం కంటక ప్రాయమైనప్పటికీ, ఈనాడు దేశం కోసం ప్రాణాలు అర్పించాల్సిన పరిస్థితి చాలా ఉంది. ఇక నేరం అంగీకరించటం అంటారా? నా వరకు నేను నేరం అంగీకరించడానికి సిద్ధమే కాదు, అందరి నేరాలను నా నెత్తిన వేసుకోడానికి కూడా సిద్ధం,' అని అష్పాఖ్ తన విధానాన్ని పునరుద్ఘాటించారు. ఈ మేరకు కాకోరి రైలు సంఘటన నేరభారాన్ని పూర్తిగా అష్పాఖుల్లా ఖాన్ తన నెత్తిన వేసుకున్నాడు. (Shaheed Asfaqulla Khan Aur Unka Yug, by Sudhir Vidyarthi, Page.85)

ఈ విషయం గురించి అష్షాఖుల్లా ఖాన్ తన న్యాయవాదితో మాట్లాడుతూ, 'నేను ఎల్లప్పుడు సిపాయిని మాత్రమే. శ్రీ రాంప్రసాద్ బిస్మిల్ మా నాయకుడు. ఆయన నిష్టగల దేశభక్తుడు. మంచి తెలివితేటలు గల వ్యక్తి. నా ప్రాణాలు అడ్డువేసి ఆయనను రక్షించుకోగలిగితే అది మా పార్టీకి, మా లక్ష్యాల సాధనకు ఎంతో మంచిదౌతుంది. నేను సిపాయిని మాత్రమే. ఆయన ఆలోచనలు, తీరుతెన్నుల విషయంలో నేను ఆయనతో సరితూగలేను. ఆందువలన ఆయనను రక్షించుకోవాల్సి ఉంది, అని అన్నారు. (Shaheed Asfaqulla Khan Aur Unka Yug, by Sudhir Vidyarthi, Page.86)

ఈ ఆభ్యర్థన పత్రం తయారీ వెనుకల ఉద్దేశ్యం ఏమిటని గుచ్చి గుచ్చి ప్రశ్నించాక అష్షాఖ్ తన న్యాయవాదికి మరింత వివరంగా సమాధానమిస్తూ, నిజం ఏమిటంటే బిస్మిల్ కోరిక మేరకు ఇలా రాసాను. బిస్మిల్ నాతో కలిసినప్పుడు ఈ విధంగా రాస్తే తనకు ఉరిశిక్ష తప్పి, జీవిత ఖైదు పడగలదని అన్నాడు. ఆయనకు మేలు జరుగుతుంది కనుక ఆయన కోరినట్టు చేస్తానని వాగ్దానం చేసాను. ఆయన క్షేమం కోరుతూ అభ్యర్థన పత్రం తయారు చేశాను, (Shaheed Asfaqulla Khan Aur Unka Yug, by Sudhir Vidyarthi, Page.86) అని చెప్పారు. ఈ వివరణ విన్న తరువాత కూడా ఆ అప్పీల్ ను ఎవ్వరికి పంపవద్దని, ఆలా పంపితే ప్రాణం మీదకు వస్తుందని కృపాశంకర్ అష్షాఖుల్లాను తీవ్రంగా హెచ్చరించారు. ఆప్తమిత్రుడి కోసం బలికావడానికి సిద్ధపడిన అష్షాఖుల్లా ఖాన్ తన వినతి పత్రంలో ఎటువంటి మార్పులు చేయకుండా యధావిధిగా ప్రివీ కౌన్సిల్ కు పంపివేశారు.

పండిత రాంప్రసాద్ బిస్మిల్ వ్యక్తిగతంగా అష్షాఖుల్లా ఖాన్ ను తమ్ముడిలా, ప్రధాన సహచరుడిగా చూసుకున్నారు. కాకోరి కుట్ర కేసును విచారించిన బ్రిటీష్ న్యాయాధికారి కూడ అష్షాఖ్ ను బిస్మిల్ ప్రధాన సహచరుడిగా పేర్కొన్నారు. హిందూస్థాన్ రిపబ్లిక్ అపోసియేషన్ నిర్వహించిన పలు యాక్షన్స్ లో బిస్మిల్ తోపాటుగా బాధ్యతలను నిర్వహించిన అష్షాఖుల్లా, న్యాయస్థానం విధించిన శిక్షలలో కూడా సమానత్వం అనుభవించారు. బిస్మిల్ మాటను అష్షాఖుల్లా ఎన్నడూ జవదాటలేదు. చివరకు బిస్మిల్ ప్రాణానికి తన ప్రాణం అడ్డువేయడానికి కూడా అష్షాఖ్ వెనుకాడలేదు. అంతటితో ఆగకుండా తనకు ఇష్టం లేకున్నా క్షమాభిక్ష పత్రాన్ని పంపటానికి కూడా అష్షాఖుల్లా ఖాన్ సిద్ధమయ్యారు.

ఆంగ్ల న్యాయస్థానం ఇచ్చిన తీర్పుకు వ్యతిరేకంగా ప్రజలు, ప్రజాప్రతినిధులు చేసుకున్న విజ్ఞప్తులు అన్ని స్థాయిలలో తిరస్కరించబడ్డాక, చివరకు ఆంగ్ల ప్రభుత్వాధినేతకు క్షమాభిక్ష పత్రాన్ని పంపేందుకు ప్రయత్నాలు ప్రారంభమయ్యాయి. ఉరిశిక్షలు పడిన వారంతా క్షమాభిక్ష కోరుతూ వినతిపత్రాలు పంపుతున్నారు. అష్షాఖ్ మాత్రం ఆ విధంగా క్షమాభిక్ష కోరడానికి అంగీకరించలేదు. దేవుని మీద అపార విశ్వాసం గల అష్షాఖ్ ప్రతిదీ దేవుని ఇచ్చానుసారంగా

జరుగుతుందని, దేవుడు ఈ ప్రపంచంలోని తన పాత్రను ముగించదలిచాడని, ఆ కారణంగానే తనకు ఉరిశిక్ష పడిందని, అందువలన ఆ శిక్షను స్వీకరించడానికి తాను సిద్ధంగా ఉన్నానని బంధుమిత్రులకు రాసిన లేఖలో పేర్కొన్నారు.

మాతృదేశం కోసం ప్రాణాలర్పించటం అదృష్టంగా భావిస్తున్నానని, ఆ అవకాశం తనకు దక్కినందుకు దేవునికి కృతజ్ఞతలు తెలుపుకుంటున్నానని సహచరులతో అన్నారు. ఉరిశిక్షను దైవప్రసాదితంగా అప్పాఖుల్లా ఖాన్ భావించినందున, చక్రవర్తికి క్షమాభిక్ష పెట్టుకోడానికి ససేమిరా అంగీకరించ లేదు. మిత్రుడు బిస్మిల్ ఊరుకోలేదు, అప్పాఖ్ మీద ఒత్తిడి తెచ్చారు. చివరకు అప్పాఖ్ అయిష్టంగానే క్షమాభిక్ష పత్రం పంపారు. ఈ విధంగా అప్పాఖ్ మీద ఒత్తిడి తెచ్చి, అప్పాఖ్ అభిష్టానికి వ్యతిరేకంగా, ఆయన చేత క్షమాభిక్ష అభ్యర్థన పత్రం పంపించినందుకు, ఆ తరువాత బిస్మిల్ తన పశ్చాత్తాపం ప్రకటించారు.

ఈ విషయాన్ని, ఆత్మకథలో బిస్మిల్ ప్రకటిస్తూ, అప్పాఖుల్లా ఖానైతే బ్రిటీష్ ప్రభుత్వాన్ని క్షమాభిక్ష యాచించేందుకు సమ్మతించలేదు. దయామయుడైన ఆ దేవుని తప్పించి మరో వ్యక్తినెవరినీ క్షమాభిక్ష కోరరాదని ఆయన అచంచల విశ్వాసం. కానీ నేను మరీ పట్టుబట్టడంతో ఆయన కూడా క్షమాభిక్ష కోరాడు. నా పవిత్ర ప్రేమ ప్రసాదించిన అధికారాన్ని వినియోగించి నేను అప్పాఖుల్లా ఖాన్ తన దృఢనిశ్చయం నుండి విచలితుడయ్యేలా చేశాను. గనుక దీని దోషమంతా నాదే...గోరక్ పూర్ జైలు నుండి అప్పాఖుల్లా ఖాన్ కు నేనొక లేఖ రాసి నన్ను క్షమించాల్సిందిగా కోరాను, అన్నారు. (బిస్మిల్ ఆత్మకథ : పుట.137)

రాంప్రసాద్ బిస్మిల్ చివరి సందేశాన్ని విద్రోహి కలం పేరుతో సర్దార్ భగత్ సింగ్ 1928 నాటి కీర్తి పత్రికలో ఇదే విషయాన్ని రూఢిగా ప్రకటిస్తూ, నేను చెబుతున్నట్లుగానే, అప్పాఖుల్లా ఆలోచనలూ ఉన్నాయి. అప్పీలు రాస్తున్నప్పుడు లక్నో జైలులో నేను అతనితో మాట్లాడాను. ప్రభుత్వానికి దయాభిక్ష పత్రం సమర్పించటం తనకు (అప్పాఖ్) ఎంత మాత్రమూ యిష్టం లేదు. నేను బలవంతం చేయటం వల్ల, నా మాటను కొట్టెయ్యలేక చివరికి అప్పాఖుల్లా అంగీకరించాడు, (జ్ఞాపకం చేసుకోండి ఎప్పుడైనా : పుట. 28 మరియు 40) అని బిస్మిల్ చెప్పినట్లుగా రాశారు.

అప్పాఖుల్లా ఖాన్ మాతృభూమి విముక్తి పోరాటంలో మృత్యువును కౌగలించుకోడాన్ని ఎంతో గర్వించదగిన పవిత్రమైన కార్యమని ప్రకటించారు. ఉరికి రెండు రోజుల ముందు ఆయనను కలుసుకోడానికి వచ్చిన బంధువులతో ఆయన మాట్లాడుతూ, 'Today I feel myself worthy of honour with the hope that a sacred and great responsibility for the liberation of motherland has been entrusted to me...you should feel happy and proud that one of yours is fortunate enough for offer his life...to the mother land...' (Freedom Movement and Indian Muslim, Santimony Ray, PPH. Newdelhi, 1983, Page: 43) అన్నారు.

ప్రజల వేడుకోళ్ళు ప్రభుత్వాన్ని కదిలించలేకపోయాయి. ప్రజానాయకుల వినతులు బుట్ట దాఖలయ్యాయి. ఆ క్షమాభిక్ష విజ్ఞప్తులు తిరస్కరించబడ్డాయి. చివరకు ప్రధాన కేసులోగాని, అనుబంధ కేసులోగాని విచారణ ఎదుర్కొన్న కాకోరి యోధులలో రాంప్రసాద్ బిస్మిల్, తాకూర్ రోషన్ సింగ్, రాజేంద్ర లహరి, అష్షాఖుల్లా ఖాన్ లకు ఉరిశిక్షలు ఖరారయ్యాయి. 1927 డిసెంబరు 19న అష్షాఖుల్లా ఖాన్ ను ఫైజాబాద్ జైలులో, రాంప్రసాద్ బిస్మిల్ ను గోరఖ్ పూర్ జైలులో ఉరితీయాలని కోర్టు ఆదేశించింది. ఆ ఆదేశాల ప్రకారంగా అష్షాఖుల్లా ఖాన్ ను లక్కో కారాగారం నుండి ఫైజాబాద్ జైలుకు తరలించారు.

ఈ విధంగా అష్షాఖుల్లా ఖాన్, రాంప్రసాద్ బిస్మిల్ ఇరువురు ఆదర్శప్రాయమైన స్నేహబంధాన్ని, సమరయోధుల ధర్మాన్ని ప్రదర్శించారు. మహత్తర లక్ష్యాన్ని సాధించేందుకు ఏర్పడిన మిత్రత్వం జాతి, మత, కుల ప్రాంతాలకు అతీతంగా ఉంటుందని ఆచరణాత్మకంగా రుజువు చేశారు. ఈ ఇరువురిని మిత్రులు, బంధువులు మతభ్రష్టులుగా నిందిస్తున్న అష్షాఖ్-బిస్మిల్ తమలోని నికార్సయిన నిజాయితీని, స్వచ్ఛమైన స్నేహసంబంధాలను స్వయంగా ప్రకటించారు, ప్రవర్తించారు. చివరివరకు మతాలకు అతీతంగా వ్యవహరించిన అష్షాక్-బిస్మిల్ మిత్రత్వం మాతృభూమి విముక్తి పోరాటంలో కలసి మెలసి పాల్గొనటం మాత్రమే కాకుండా కంటక ప్రాయమైన ఆ మార్గంలో ఎదురైన అన్ని కష్ట నష్టాలతోపాటు చివరకు ఉరిశిక్షలను కూడా సంతోషంగా స్వీకరించి చిరస్మరణీయులయ్యారు.

చివరి రోజుల్లో కూడా మత ప్రసక్తి లేకుండా భారతీయులంతా కలసిమెలసి ఉండాల్సిందిగా ఇటు అష్షాఖుల్లా ఖాన్ అటు రాంప్రసాద్ బిస్మిల్ ప్రజలను కోరారు. 1927 డిసెంబరు 19న ఉత్తరప్రదేశ్ లోని ఫైజాబాద్ జైలులో ఉరి తీస్తారనగా, డిసెంబరు 16న జైలు నుండి దేశవాసులను ఉద్దేశిస్తూ అష్షాఖుల్లా ఒక లేఖ రాశాడు. ఆ లేఖలో, 'భారతదేశ సోదరులారా మీరు ఏ మతానికి, సంప్రదాయానికి చెందిన వారైనా సరే, దేశసేవలో కృషిచేయండి. వృధాగా పరస్పరం కలహించకండి. అన్ని పనులూ ఒకే లక్ష్యాన్ని సాధించేందుకు సాధనాలు. అలాంటప్పుడు ఈ వ్యర్థపు కోట్లాటలూ, కుమ్ములాటలు ఎందుకు? ఐకమత్యంతో దేశంలోని దొరతనాన్ని ఎదిరించండి. దేశాన్ని స్వతంత్రం చేయం...చివరగా అందరికీ నా సలాం. భారతదేశం స్వతంత్రమగుగాక. నా సోదరులు సుఖంగా ఉండురు గాక', అంటూ తన ఆకాంక్షను వ్యక్తంచేస్తూ చారిత్రకమైన లేఖను ముగించారు. అమరగతి పొందబోతున్న తన సహచరుల పక్షాన ప్రజల నుద్దేశించి ప్రకటన చేస్తూ We shall be born again, shall meet again and shall jointly fight once again for the cause of the motherland as comrades-in-arms (Freedom Movement and Indian Muslim, Page : 43) అని తన అభిప్రాయాన్ని ప్రకటించారు. మాతృభూమి విముక్తం కోసం మళ్ళీ మళ్ళీ జన్మించి పరాయి పాలకుల మీద సాయుధ పోరాటం చేద్దామన్న బిస్మిల్ అభిమతాన్ని గౌరవిస్తూ, ఒక ముస్లింగా తనకు పునర్జన్మ లేనందున, 'ఆ దేవుడి దర్శనం కలిగినట్లయితే

మాతృభూమి కోసం మరోసారి పోరుబాటన బలయ్యేందుకు స్వర్గం బదులుగా నాకు పునర్జన్మ ఇవ్వమని అర్థిస్తా' అని అప్పాఖుల్లా ఖాన్ ప్రకటించారు.

1927 డిసెంబర్ 19న ప్రాతఃకాల సమయంలో అప్పాఖుల్లా ఖాన్‌ను ఉత్తరప్రదేశ్ రాష్ట్రం ఖైజాబాద్ జైలులో, పండిత రాంప్రసాద్ బిస్మిల్‌ను ఉత్తరప్రదేశ్ రాష్ట్రంలోని గోరక్‌పూర్ జైలులో ఆంగ్ల ప్రభుత్వం ఉరితీసింది. ఆ చివరి క్షణాలలో 'నా మాతృభూమి కలకాలం స్వతంత్రంగా...సౌభాగ్యవంతంగా ఉండాలి...నాదేముంది నేను ఉండొచ్చు. ఉండకపోవచ్చు' అని సౌభాగ్యవంతమైన స్వతంత్ర భారతాన్ని కలలు కంటూ 27 ఏండ్ల వయస్సులో అప్పాఖ్ ఈ లోకం నుండి నిష్క్రమించగా, 'మరణిస్తారు అన్యాయంగా బిస్మిల్, రోషన్, లాహిరి, అప్పాఖ్-నేల యీనినట్టు పుట్టుకొస్తారు-మా నెత్తుటి ధారలనుండి వందలాది యోధులు' అని కవితాత్మకంగా సాయుధ పోరాటం భవిష్యత్తును, పరాయి పాలకుల నుండి మాతృభూమి విముక్తిని ప్రకటించిన రాంప్రసాద్ బిస్మిల్ 30 సంవత్సరాలకు చివరిశ్వాస విడిచారు.

ఈ విధంగా పవిత్ర లక్ష్యం, లక్ష్యసాధనా మార్గం ఒక్కటిగా నిర్ణయించుకుని ఎకోస్మృతంగా సాయుధపోరాట బాటన సాగిన అప్పాఖుల్లా ఖాన్, పండిత రాంప్రసాద్ బిస్మిల్ స్నేహసంబంధాల విషయంలో ఆదర్శనీయులయ్యారు.

ఆధార గ్రంథాలు

01. Gnapakam Chesukondi, Eppudina. Amara veerul Uttharaalu (Telugu), Translation by J.Lakshmi Reddy, Govt. of Indian Publications, New Delhi, 1998.
02. Bismil Athma Kadha, (Telugu) Ramprasad Bismil, Translated by Inguva Malli karjuna Sarma, Marxist Adhayana Vedika, Hyderabad, 1989.
03. Shaheed Ashafhaqulla Khan our Unkaa Yug (Hindi), Sudheer Vidyarthi, Allahabad, 1980.
04. Great Revolutionary Martyr Ashafhaqulla Khan, Basha Sangam, Allahabad, 2001.
05. Remembering Ashfhaqulla Khan - A forgotten Revolutionary (English). KK Khullar, 2000.
06. Shaheed-e-Azam Ashfhaqhulla Khan (Telugu), Syed Naseer Ahamed, AHP, Undavalli, 2006.

భారత స్వాతంత్ర్యోద్యమంలో ముస్లింల మహత్తర పాత్రను వివరిస్తున్న **నయ్యడ్ నశీర్ అహమ్మద్**

చరిత్ర గ్రంథాలు

భారత స్వాతంత్ర్యోద్యమం : ముస్లింలు

భారత స్వాతంత్ర్యోద్యమంలో పాల్గొన్న ముస్లిం జనసముదాయాల త్యాగాల చరిత్రను సంక్షిప్తంగా వివరిస్తుంది. 1757 నుండి 1947 వరకు బ్రిటీష్ వ్యతిరేక పోరాటాలలో భాగంగా సాగిన ప్రధాన ఘట్టాలలో ముస్లింల పాత్రకు సంబంధించిన విలువైన సమాచారాన్ని క్లుప్తంగా అందిస్తుంది.

(ఏడవ ప్రచురణ, 1/8 డెమ్మా సైజు, పేజీలు : 72, మల్టికలర్ బైటిల్, వెల : రు. 25)

మైసూరు పులి : టిపూ సుల్తాన్

బ్రిటీష్ పాలకుల సామ్రాజ్యవిస్తరణ కాంక్షను అదిలోనే గ్రహించి స్వదేశీ పాలకులను హెచ్చరించడమే కాకుండా, జీవిత చరమాంకం వరకు పరాయి పాలకులతో పోరాడిన తొలితరం జాతీయవాది, మైసూరు పులిగా ఖ్యాతిగాంచిన టిపూ సుల్తాన్ జీవిత చరిత్రను విలువైన చిత్రాలు, ఫోటోలతో అవిష్కరిస్తుంది.

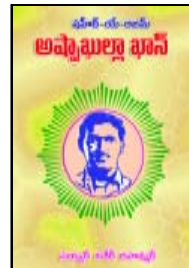
(ఏడవ ప్రచురణ, 1/8 డెమ్మా సైజు, పేజీలు : 69, మల్టికలర్ బైటిల్, వెల : రు. 25)

షహీద్-యే-ఆజం అష్ఫాఖుల్లా ఖాన్

సర్దార్ భగత్ సింగ్ కు స్ఫూర్తిగా నిలచిన విప్లవకారుడు, స్వాతంత్ర్యోద్యమంలో సంచలనం సృష్టించిన 'కాకోరి రైలు' సంఘటనలో ప్రధాన పాత్ర పోషించి, 27 ఏండ్ల వయస్సులో ఉరిశిక్షను ఆనందంగా స్వీకరించిన యోధుడు అష్ఫాఖుల్లా ఖాన్ ఫోటోలతో కూడిన పోరాట చరిత్రను వెల్లడిస్తుంది.

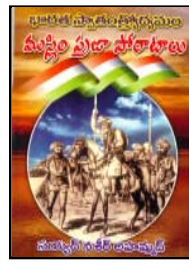
(ఐదవ ప్రచురణ, 1/8 డెమ్మా సైజు, పేజీలు : 72, మల్టికలర్ బైటిల్, వెల : రు. 25)

భారతస్వాతంత్ర్యోద్యమం: ముస్లిం ప్రజాపోరాటాలు

బ్రిటీష్ పాలకులకు వ్యతిరేకంగా 1765 ప్రాంతం నుండి సాగిన ప్రజా పోరాటాలలో ప్రధానమైన బెంగాల్ సన్యాసులు-ఫకీర్ల ఉద్యమం, వహాబీ యోధుల తిరుగుబాట్లు, ఫరాజీవీరుల విజృంభణ, మలబారు మోష్లాల్ వీరోచిత పోరాటం, ఖుదా-యే-ఖీద్యత్ గార్ల అహింసోద్యమ చరిత్రను వివరిస్తుంది.

(ప్రథమ ప్రచురణ, 1/8 డెమ్మా సైజు, పేజీలు : 168, మల్టికలర్ బైటిల్, వెల : రు. 50)

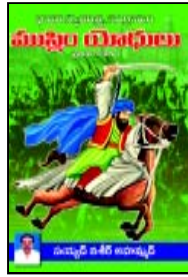

భారత స్వాతంత్ర్యోద్యమం : ముస్లిం మహిళలు

భారత స్వాతంత్ర్యోద్యమంలో విశిష్ట త్యాగాలతో, అపూర్వ ధైర్య సాహసాలతో ఆంగ్లేయుల మీద ఉద్యమించిన ముస్లిం మహిళల జీవితగాథలను ధృవీకరిస్తుంది. 1857 నుండి 1947 వరకు సాగిన వివిధ పోరాటాలలో భాగస్వాములైన 61 మంది మహిళా యోధుల విశేషాలను అందజేస్తుంది.

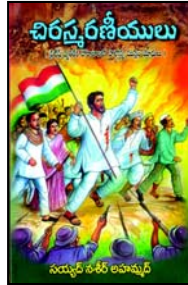
(తృతీయ ప్రచురణ, 1/8 డెమ్మా సైజు, పేజీలు : 286, మల్లికల్ టైటిల్, వెల : రు. 160)

భారత స్వాతంత్ర్య సంగ్రామం : ముస్లిం యోధులు - 1

1757లో బ్రిటీష్‌ర్ల పెత్తనానికి వ్యతిరేకం ఆరంభించిన పోరాటం నుంచి, ప్రథమ స్వాతంత్ర్య సంగ్రామం, జాతీయోద్యమంలో పాల్గొని ఆంగ్లేయాధికారులతో, ప్రభుత్వంతో తమదైన మార్గంలో పోరాటాలు, ఉద్యమాలు సాగించిన 35 మంది పోరాటాల యోధుల సమగ్ర వివరాలతోపాటు, అరుదైన చిత్రపటాలను అందిస్తుంది.

(ప్రథమ ప్రచురణ, 1/8 డెమ్మా సైజు, పేజీలు : 316, మల్లికల్ టైటిల్, వెల : రు. 100)

చిరస్మరణీయులు (బ్రిటీష్ వ్యతిరేక పోరాటాల్లో పాల్గొన్న ముస్లిం యోధులు)

1757 నుండి 1947 వరకు సాగిన బ్రిటీష్ వ్యతిరేక పోరాటాలలో పాల్గొన్న ముస్లిం పోరాట యోధులలో ఎంపిక చేసిన 100 స్వాతంత్ర్యసమరయోధుల జీవిత రేఖాచిత్రాలు, ఆ యోధుల అమూల్యమైన ఫోటోలు, పలు చిత్రాలు ఉన్నాయి. అలనాటి యోధుల త్యాగపూరిత చరిత్రను సాధికారికంగా క్లుప్తంగా తెలుపుతుంది.

(ద్వితీయ ప్రచురణ, 1/8 డెమ్మా సైజు, పేజీలు : 224, మల్లికల్ టైటిల్, వెల : రు. 100)

1857 : ముస్లింలు

ప్రథమ స్వాతంత్ర్య సంగ్రామంలో ముస్లింల అపూర్వ భాగస్వామ్యాన్ని, ఆనాడు వ్యక్తమైన బలమైన హిందూ- ముస్లింల ఐక్యతను, ఆంగ్లేయుల హింసాకాండ, విస్మరణకు గురైన ముస్లింల త్యాగాలు, త్యాగాలు ఒకరు చేస్తే భోగాలు మరొకరు అనుభవిస్తున్న తీరు తెన్నులను సరికొత్త కోణంలో ప్రజల్లో చర్చకు పెడుతూ అలనాటి పలు ఆసక్తికర అంశాలను సవివరంగా, విమర్శనాత్మకంగా వివరిస్తుంది.

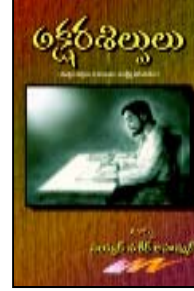
(ద్వితీయ ప్రచురణ, 1/8 డెమ్మా సైజు, పేజీలు : 304, మల్లికల్ టైటిల్, వెల : రు. 130)

అక్షరశిల్పులు

(ముస్లిం కవులు-రచయితల సంక్షిప్త పరిచయం)

తెలుగులో రాసిన, రాస్తున్న మూడువందల ముప్పై మూడు (333) మంది ముస్లిం కవులు, రచయితలు, అనువాదకుల వ్యక్తిగత, సాహిత్య వివరాలు, అందులో సుమారు 257 మంది ఫోటోలు, పూర్తి చిరునామా, ఫోన్ నంబర్లు, ఈ-మెయిల్ ఐడిలతో కూడిన సమాచారం ఇందులో లభ్యం. తెలుగు వాఙ్మయ చరిత్రకారులచే 'సభాతో-సభవివృతి' అని ప్రస్తుతించబడి, అరుదైన సమాచారం అందిస్తుంది.

(ద్వితీయ ప్రచురణ, 1/8 డెక్మా సైజు, పేజీలు : 184, మల్టికలర్ టైటిల్, వెల : రు. 150)

భారత స్వాతంత్ర్యోద్యమం : ఆంధ్రప్రదేశ్ ముస్లింలు

భారత స్వాతంత్ర్యోద్యమంలో ఆంధ్రప్రదేశ్ ముస్లింల మహత్తర పాత్రను దర్శింపజేయగల పుస్తకమిది. 1780 నాటితో ఆరంభమై 1857 తొలి తిరుబాటు నుండి 1948 వరకు సాగిన పోరాటాల సమగ్ర వివరాలున్నాయి. యాభై మంది యోధుల జీవిత చరిత్రలు, సుమారు మూడు వందల మందికి పైగా జాతీయోద్యమకారుల సంక్షిప్త సమాచారం, అరుదైన చిత్రాలు ఉన్నాయి. రాష్ట్రంలోని, దేశంలోని ప్రముఖ రచయితలు, చరిత్రకారులచే ప్రస్తుతించబడింది.

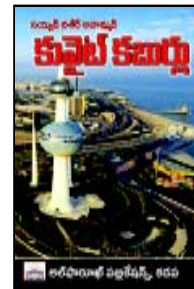
(తృతీయ ప్రచురణ, 1/8 డెక్మా సైజు, పేజీలు : 394, మల్టికలర్ టైటిల్, వెల : రు. 250)

కువైట్ కబుర్లు

'కడప ఇస్లామిక్ వెల్ఫేర్ సొసైటీ' కువైట్ ఆహ్వానం మేరకు 'అరవై ఆరవ భారత గణతంత్రదినోత్సవం', 'సోసైటీ' 30వ వార్షికోత్సవ సంబరాల సందర్భంగా 2015 జనవరి 28 నుండి ఫిబ్రవరి 5 వరకు సయ్యద్ నశీర్ అహమ్మద్ 'కువైట్ లో' పర్యటించారు. ఆ సందర్భంగా వివిధ సభలు, సమావేశాలు, పలు ఇతర కార్యక్రమాలలో పాల్గొన్న ఆయన తాను చూసిన ప్రదేశాలు, కలసిన మనుషులు, సంస్థలు, చేసిన ప్రసంగాలు, కువైట్ చరిత్ర, విశేషాలు, 'కడప ఇస్లామిక్ వెల్ఫేర్ సొసైటీ' కువైట్ మరియు కడప సంస్థల ఆవిర్భావ సమాచారం తదితర విశేషాంశాల గురించి క్లుప్తంగా చెప్పుకొచ్చిన 'కువైట్ కబుర్లు' ఉన్నాయి. 'అల్-పారూఖ్ పబ్లికేషన్స్, కడప' ప్రచురణ.

ప్రథమ ప్రచురణ, 1/8 డెక్మా సైజు, పేజీలు : 126, మల్టికలర్ టైటిల్, వెల : రు. 40)

చరిత్రార్థులు

1757 నుండి 1947 వరకు బ్రిటిష్ వలస పాలకులకు

వ్యతిరేకంగా సాగిన పోరాటాలలో పాల్గొన్న భారత ఉపఖండంలోని 155 మంది ముస్లిం యోధుల చిత్రపటాలు, తెలుగు-ఆంగ్ల భాషల్లో ఆయా యోధుల సంక్షిప్త వివరాలతో కూడిన వినూత్న ఆల్బమ్.

(1/4 డెమ్మీ సైజు, పేజీలు : 352, మల్టికలర్ టైటిల్, మౌంట్ బౌండ్, జాకెట్, వెల : రు. 1000.)

THE IMMORTALS

Album of 155 Portraits & brief biographical sketches of Muslim Heroes of Indian sub-continent who fought against the British Colonial Rulers from 1757 to 1947. Brief details of each Freedom Fighter is provided in Telugu and English.

(1/4 Demmy in Size, Pages-352, Multi colour Title, Mount Bound, Jacket, Price Rs. 1000-00)

త్వరలో వెలువడనున్న

సయ్యద్ నశీర్ అహమ్మద్ గ్రంథాలు

01. అజాద్ హింద్ ఫౌజ్ (భారత జాతీయ సైన్యం) : ముస్లిం పోరాట యోధులు
02. దక్షిణ భారత కమ్యూనిస్టు ఉద్యమ నిర్మాత : దాదా అమీర్ హైదర్ ఖాన్
03. చిరస్మరణీయులు - 2
04. భారత స్వాతంత్ర్యసంగ్రామం : ముస్లిం యోధులు - 2, 3, 4
05. భారతీయ ముస్లిం సమాజం : అపోహలు-వాస్తవాలు
06. చరిత్ర సృష్టించిన ముస్లిం మహిళలు
07. భారతీయ ముస్లింలు - స్థితిగతులు
08. మాతృభూమి సేవలో కృతార్థులైన ముస్లిం ముద్దు బిడ్డలు

అజాద్ హింద్ ఆఫ్ పబ్లికేషన్స్

3-506, అప్పాపుర్, ఉండవల్లి సెంటర్-522501,

తాడేపల్లి మండలం, గుంటూరు జిల్లా

సంచారవాణి : 9440241727

naseerahamedsyed@gmail.com

syednaseerahamed2015@gmail.com

**We are very much thankful to the following Philanthropists
without whose support we could not have published this Booklet.**

Mr. Shaik Hussain,
Ex MLC, Poet and Story Writer
Kadapa.

Mr. Tummurukunta Siva Sankar
Retired Police Officer
Kadapa.

Mr. M. Kishore Kumar
Vice President : Youthwelfare AP
Vijayawada.

Mr. M. Farooq Shubli
President: Youthwelfare AP
Cheif patron: YWTS,Vijayawada.

Mr. Shaik Muneer Ahamed
President: Muslim Development
Society, Vijayawada

Mr. K. Ravi Kanth Kumar
Shree Square, A Boutique Hotel
Vijayawada.

Mr. Irugu Guruswamy
Senior Advocate
Thirupathi

Mr. Syed Shamsheer
President: Aam Insaf Muslim
Samaj (AIMS), Thirupathi

Mr. Syed Jalaluddin Zafar
President : Youthwelfare,
Telangana, Hyderabad.

Mr. Santhosh Gatla
Joint Secretary: Youthwelfare
Telangana. Hyderabad.

AZAD HOUSE OF PUBLICATIONS

3 - 506, APNAGHAR, UNDAVALLI CENTRE-522 501,
TADEPALLI MANDALAM, GUNTUR Dist., ANDHRAPRADESH.
Cell: 94402 41727, E-mail: naseerahamedsyed@gmail.com